

МІЖНАРОДНІ СПОРИ ЩОДО ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ У ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН

Стаття посвячена аналізу практики Міжнародного Суду ООН касательно энергетических ресурсов. Международный Суд ООН рассмотрел относительно немного дел, которые прямо или косвенно включали вопросы энергетических ресурсов. Международный Суд ООН и его предшественница – Постоянная палата международного правосудия, рассматривали две категории дел, связанных с энергетическими ресурсами. Постоянная палата международного правосудия рассматривала дела касательно концессий, а Международный Суд – касательно нефти и других энергетических ресурсов.

The article is dedicated to the analysis of the case-law of the International Court of Justice as to the energy resources. ICJ didn't have too many cases which were connected to the questions of energy resources. ICJ and its predecessor – Permanent Court of International Justice, worked on two categories of cases connected with energy resources. PCIJ worked on energy concessions and ICJ – on oil and other energy resources.

Міжнародне енергетичне право тісно пов'язане з правом вирішення міжнародних спорів, адже спори між різними суб'єктами та акторами щодо питань енергетичного сектору та енергетичних ресурсів трапляються досить часто. Принцип мирного вирішення міжнародних спорів, передбачений пунктом 3 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй [1], є одним з основних принципів міжнародного права. Держави мають зобов'язання вирішувати свої спори мирно за допомогою політичних і/або правових засобів. Пункт 1 статті 33 Статуту Організації Об'єднаних Націй встановлює, що до таких засобів належать: переговори, слідча процедура, посередництво, погоджувальна процедура, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів або угод та інші мирні засоби за вибором сторін. Єдиним міжнародним судовим органом, що має максимально широку компетенцію, є Міжнародний Суд ООН, головний судовий орган Організації Об'єднаних Націй. Тільки держави можуть бути стороною у провадженні справи у Міжнародному Суді. Міжнародний Суд не має обов'язкової юрисдикції. Згідно із положеннями статті 36 Статуту Міжнародного Суду, він має юрисдикцію лише у тому випадку, якщо держави-

сторони спору погоджуються передати спір у Міжнародний Суд або якщо норма про обов'язкову передачу справи у разі виникнення спору до Міжнародного Суду ООН прописана у спеціальних міжнародних договорах. Рішення Міжнародного Суду ООН є обов'язковими лише для сторін конкретного спору.

Варто зазначити, що, по суті, Міжнародний Суд ООН і його попередник – Постійна палата міжнародного правосуддя (далі – ППМП), розглядали дві категорії справ, пов'язаних з енергетичними ресурсами. ППМП розглядала справи щодо концесій, а Міжнародний Суд – щодо нафти та інших природних ресурсів.

Правова природа концесій є дуже важливим питанням для енергетичного сектору. Концесія, надана державою іноземній приватній компанії, була традиційним правовим механізмом у першій половині XX століття. В той час можливість держав в односторонньому порядку змінити умови концесії або ж і взагалі її припинити залежали від правової природи концесії [2].

Класична відповідь на питання про правову природу концесій була дана у рішенні арбітражу по справі *Арамко*, у якому розглядалися всі види концесій [3]. Арбітраж визначив, що концесія на розробку нафтових родовищ регулювалася положеннями не національного адміністративного, а міжнародного права. Арбітраж розглядав також питання концесій на будівництво портів, на надання комунальних послуг, на будівництво споруд, земельних концесій, концесій на розробку корисних копалин. Всі ці види концесій не можна об'єднати в єдиний вид. Арбітраж *Арамко* визначив, що нафтова концесія є підвидом концесії на розробку природних ресурсів і складається з трьох головних елементів:

1. Державного акту щодо надання концесії;
2. Права використання та управління, закріплених за концесіонером;
3. Повернення прав використання та управління до держави після закінчення встановленого строку концесії.

Такі концесії не можуть порівнюватися із, наприклад, концесіями на будівництво споруд, і є джерелом зобов'язань обох сторін – держави і концесіонера.

Справа *Концесій Мавроматіса* [4], що розглядалася у Постійній палаті міжнародного правосуддя, відома перш за все завдяки визначенню поняття міжнародного спору. Окрім цього, ця справа відбиває реалії питання концесій у період Оттоманського і Британського мандату над Палестиною. 13 травня 1924 року влада

Греції подала заяву до ППМП стверджуючи, що Уряд Палестини, а згодом і Уряд Британії, з 1921 року відмовлялися визнавати весь об'єм прав, які мав громадянин Греції Мавроматіс на основі концесійних угод, укладених Мавроматісом з Оттоманською владою з метою будівництва певних споруд. Поставало питання щодо двох груп концесій: концесій на будівництво і функціонування системи електричного трамваю та функціонування споруд для забезпечення міст Єрусалиму і Яффи електроенергією та питною водою. Греція у своїй заяві зазначала, що частина 1 статті 11 Мандату щодо Палестини передбачала, що Адміністрація Палестини повинна приймати всі необхідні заходи для захисту інтересів спільноти і має всю повноту влади для забезпечення державної власності або контролю за будь-якими природними ресурсами в країні або щодо будівництва споруд та надання послуг на родовищах цих природних ресурсів. Британський уряд наголошував на тому, що Оттоманські концесії Мавроматіса є нечинними, оскільки у цих угодах Мавроматіс описується як Оттоманський підданий, що проживає у Константинополі, у той час як насправді він мав громадянство Греції. ППМП з цього питання прийняла рішення, що ідентифікація особи Мавроматіса у цій справі не підлягала сумніву, помилка виникла щодо певних характеристик суб'єкта. Виникало питання чи залежить чинність концесій від громадянства Мавроматіса. З цього приводу ППМП постановила, що надання концесій такого виду не залежить від громадянства, а залежить від його технічних можливостей і фінансових зв'язків.

Визнавши оттоманські концесії Мавроматіса чинними, ППМП почала розглядати інше питання. Визначивши оттоманські концесії Мавроматіса нечинними через помилку у питанні громадянства, Британська влада Палестини у 1921 році надала такі самі концесії громадянину Рутенбергу. ППМП повинна була визначити, чи порушили концесії, надані Рутенбергу у 1921 році, права Мавроматіса за його концесіями. Стаття 29 умов, що були додатком до концесій Рутенберга, надавала її власнику право клопотати про те, щоб попередні концесії, що повністю або частково стосувалося його концесій, були анульовані урядом на основі виплати справедливої компенсації. Рутенберг не подавав такого клопотання і ППМП вирішила, що він мав поважати всі попередні концесії. Далі ППМП повинна була вирішити, чи було надання Рутенбергу права клопотати про анулювання попередніх концесій порушенням Палестинською Адміністрацією зобов'язань, взятих

державою-мандатарієм. ППМП вирішила, що право Рутенберга у будь-який час вимагати припинення попередніх концесій зіштовхується з перепорою у вигляді права власників попередніх концесій на використання їхніх концесій без загрози анулювання до того часу, поки, за умовами концесії, почне діяти право повторного викупу концесії. Може здатися, що такий підхід відбиває тенденції того часу і що якби суд вирішив схоже питання у наш час, то він прийняв би інше рішення. З початку еволюції концепції постійного суверенітету над природними ресурсами з'явилася зростаюча тенденція розглядати контракти щодо розробки природних ресурсів як тимчасове відчуження невід'ємних прав, яке може припинитися у будь-який момент за умови виплати належної адекватної компенсації [5]. Разом з тим, Постійна палата міжнародного правосуддя також зазначила, що припинення існуючих концесій може мати місце у будь-який час під час існування концесії за ініціативи недержавного актора, таким чином захист від необґрунтованого припинення концесії, що існує, коли ініціатива щодо припинення висловлюється державою, яка може припиняти концесії тільки з причин суспільних інтересів, був серйозним чином порушений [6]. Наразі загальноприйнято, що поняття "з причин суспільних інтересів" і "з суспільною метою" є взаємозамінюваними. Арбітраж або суд сьогодні напевно вважатиме, що вимога суспільних інтересів або публічного порядку застосовується щодо рішення уряду надати собі майбутню можливість припинити концесію, а не до причин, з яких концесіонер попросить уряд про припинення концесії.

У справі Єрусалимських концесій Мавроматіса також знайшла відображення концепція дотримання стороною свого слова. Уряд Греції стверджував, що, попри те, що Рутенберг не клопотав про припинення концесій Мавроматіса, уряд Британії "вирішив не дозволяти Мавроматісу користуватися своїми концесіями, або, щонайменше, він зробив виконання концесій неможливим або вкрай тяжким". ППМП не погодилася з таким твердженням Греції. Притримуючись концепції дотримання стороною свого слова, ППМП постановила, що у неї немає підстав не вірити заяві уряду Британії надати Мавроматісу повну свободу у застосуванні його єрусалимських концесій. Концепція дотримання стороною свого слова діє і в сучасному міжнародному праві, вона була застосована Міжнародним Судом ООН у справі про ядерні випробування (Австралія проти Франції, 1974 р.) [7].

Практика правонаступника Постійної палати міжнародного правосуддя, Міжнародного Суду ООН є більш багатого на справи, що включали питання енергетичних ресурсів. У справі Англо-іранської нафтової компанії [8] Міжнародний Суд вирішив, що він не має юрисдикції розпочинати провадження по заяві Великої Британії щодо того, що Іран неправомірно припинив нафтові концесії, які належали Англо-іранській нафтовій компанії. Велика Британія просила Міжнародний Суд ООН визнати, що іранський Закон про націоналізацію нафти 1951 року [9] суперечить міжнародному праву, оскільки він являє собою одностороннє анулювання або зміну умов Угоди, укладеної 29 квітня 1933 року між Імперським урядом Персії та Англо-перською нафтовою компанією і це суперечить положенням статей 21 і 26 цієї угоди. Таким чином, на думку Великої Британії, Іран має нести за це міжнародну відповідальність. Також Велика Британія просила суд визнати, що концесія не може бути законно анульована або не можуть бути законно змінені її положення Імперським урядом Ірану інакше ніж на основі угоди між Англо-іранською нафтовою компанією або відповідно до положень статті 26 угоди між сторонами.

Отже, у справі Англо-іранської нафтової компанії перед Міжнародним Судом постали важливі питання: чи є порушення умов концесії порушенням міжнародного права і, якщо так, то в якій мірі і за яких обставин дозволяється одностороннє припинення концесії. Міжнародний Суд ООН вирішив, що він не має юрисдикції відповідати на ці питання. Міжнародний Суд вирішив, що він не має юрисдикції з декількох причин. Велика Британія стверджувала, що врегулювання спору між Іраном і Великою Британією у 1933 році щодо концесії Д'Арсі являло собою чинний договір між двома державами. Звідси, Велика Британія вважала, що заява Імперського уряду Персії про те, що він визнає обов'язкову юрисдикцію Постійної палати міжнародного правосуддя, означає, що Іран визнає обов'язкову юрисдикцію Міжнародного Суду ООН. Велика Британія стверджувала, що цей договір між двома урядами означав, що угода, укладена урядом Ірану та Англо-перською нафтовою компанією 29 квітня 1933 року має подвійний характер: з одного боку, це концесійна угода між урядом Ірану і компанією, а з іншого – договір між двома урядами. Міжнародний Суд рішуче не погодився з тим, що концесійна угода має подвійну природу. Суд відзначив, що концесійна угода – це лише концесійна угода між урядом та іноземною компанією, Велика Британія не є

стороною цієї угоди, немає жодних відносин між урядом Ірану та урядом Великої Британії за концесійною угодою. Таким чином, Міжнародний Суд ООН висловив свою позицію щодо природи концесійної угоди. Питання щодо того, чи є уряд стороною контракту щодо розробки природних ресурсів виникало ще багато разів [10], а отже справа Англо-іранської нафтової компанії зберігає свою практичну цінність.

У справі про Континентальний шельф Егейського моря суть полягала у перспективних покладах нафти біля спірних островів [11]. Острови знаходилися у Егейському морі, дуже близько від узбережжя Туреччини. Греція мала територіальні претензії щодо цих островів як до частини континентального шельфу, який прилягає до них у відповідності з принципами та нормами міжнародного права. Стверджуючи, що вона має суверенні виключні права на дослідження, розробку і використання природних ресурсів на своєму континентальному шельфі, Греція просила Міжнародний Суд ООН визнати, що Туреччина не має права здійснювати будь-яку діяльність з дослідження, розробки і використання або будь-яку іншу діяльність на континентальному шельфі Греції без згоди на те Греції. Позиція Туреччини полягала в тому, що спірні острови не належали Греції і вони не мали континентального шельфу; це були просто виступи на континентальному шельфі Туреччини у Егейському морі. Міжнародний Суд ООН вирішив, що він не має юрисдикції вирішувати справу по суті, оскільки сторони не визнали його юрисдикцію. Щодо конкретних позицій уряду Греції, Міжнародний Суд мав вирішити питання ретроспективного застосування до угоди принципу, не відомого під час укладення цієї угоди. Греція стверджувала, що сама концепція "континентального шельфу" була невідома на час створення Генерального акту 1928 року про мирне вирішення міжнародних спорів, який був потенційною основою для юрисдикції Міжнародного суду. Греція відзначала, що у рішенні арбітражу по справі *Patroleum Development проти Шейха Абу Дабі* арбітр постановив, що надання концесії на розробку мінеральних ресурсів у 1939 році не включало в себе питання континентального шельфу [12]. Міжнародний Суд з цього приводу зазначив, що є суттєва різниця між наданням прав на розробку і використання у конкретному місці на основі концесії і формулюванням застереження до договору за яким держава включає з обов'язкових процедур мирного вирішення спори щодо її територіального статусу. На думку Міжнародного Суду, термін

"територіальний статус" (категорія спорів, що виключається з обов'язкових процедур мирного вирішення спорів) є родовим і включає в себе всі питання в рамках правової концепції територіального статусу. Застереження Греції щодо юрисдикції Суду відповідно до її документа про приєднання до Генерального акту 1928 року стосувалося спорів щодо її територіального статусу. Суд вирішив, що формулювання відповідало справі, яка була подана на його розгляд, оскільки демаркація у Егейському морі не могла розглядатися окремо від територіального статусу. Міжнародний Суд постановив, що лише на основі суверенітету прибережної держави над сухопутною територією права на розробку і використання на континентальному шельфі можуть належати їй за міжнародним правом. З цього випливає, що територіальний режим в прибережній державі включає права на розробку і використання ресурсів на континентальному шельфі, на який ця держава має права. Відповідно, спір щодо прав на континентальному шельфі стосувався територіального статусу прибережної держави. Таким чином, спір підпав під застереження Греції до Генерального акту 1928 року про мирне вирішення міжнародних спорів.

Цікавим є ще одне питання, що піднімалося в рамках цього спору. У 1976 році Міжнародний Суд відмовився надати тимчасові заходи захисту Греції, не зважаючи на те, що Туреччина видавала ліцензії і розпочалося сейсмічне розвідування у зонах континентального шельфу, територіальні претензії на які пред'являла Греція. Зокрема, Греція стверджувала, що сейсмічні розвідування обмежують виключну природу прав Греції, особливо зважаючи на її виключне право отримувати інформацію стосовно можливості, об'єму та місця знаходження природних ресурсів відповідних місцевостей, отримання і розповсюдження такої інформації без згоди Греції обмежує її переговорну здатність у відносинах з потенційними покупцями ліцензій на використання природних ресурсів, таким чином порушуючи її суверенні права щодо формулювання її політики щодо природних ресурсів. Міжнародний Суд розглянув це питання більш вузько. Не застосовуючи аргументи політики і бізнесу, що були основою позиції Греції, Суд прийняв позицію Туреччини щодо того, що сейсмічні розвідування були короткостроковими і не спричинили жодного негативного впливу, не означали привласнення території. Міжнародний Суд вирішив, що сейсмічні розвідування не становили суттєвих обмежень чи порушень.

Звичайно, ведучи мову про міждержавні спори щодо континентального шельфу з потенційними родовищами природних ресурсів, потрібно детально зупинитися на рішенні Міжнародного Суду ООН у справі про делімітацію морських просторів у Чорному морі (Румунія проти України) від 3 лютого 2009 року [13]. Цим рішенням Міжнародний Суд встановив морський кордон між Румунією та Україною, розмежувавши таким чином континентальний шельф та виключні економічні зони двох держав. Підставою для юрисдикції МС ООН у цій справі була ст. 4 (h) Додаткової угоди до Договору між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону від 17 червня 2003 р., яка передбачає: "Уряд Румунії й уряд України домовляються, що, якщо ці переговори [згадані вище] не призведуть до укладення вищезгаданої угоди [про делімітацію континентального шельфу й виключних економічних зон у Чорному морі] у розумний період часу, але не пізніше ніж через два роки після їхнього початку, проблема делімітації континентального шельфу й виключних економічних зон буде передана на розгляд Міжнародним Судом Організації Об'єднаних Націй на прохання кожної зі сторін, за умови, що Договір про режим державного кордону між Румунією й Україною набуде чинності. Проте, якщо Міжнародний Суд вирішить, що затримка з набранням чинності Договором про режим державного кордону відбулася з вини іншої сторони, він може розглянути прохання про делімітацію континентального шельфу й виключних економічних зон до вступу вищезгаданого Договору в силу". Румунія звернулася з офіційною заявою до Секретаріату МС ООН з проханням прийняти справу про делімітацію морських просторів України і Румунії в Чорному морі у провадження Суду 16 вересня 2004 року.

Рішення МС ООН, виголошене 3 лютого 2009 р., виходить з того, що між Україною та Румунією не тільки погоджені сухопутні кордони, але й установлені межі територіального моря на підставі Договору між СРСР та Румунією про режим державного кордону 1949 р., за яким кордон між СРСР і Румунією пролягає від точки, позначеної прикордонним знаком 1439, по 12-мильній дузі навколо острова Зміїний, причому кінцева точка цієї дуги не визначена. Уточнення щодо кінцевої точки проходження державного кордону між Україною та Румунією було внесено Договором між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з при-

кордонних питань 2003 р., у ст. 1 якого зазначено, що "державний кордон ... продовжується від прикордонного знака 1439 (віха) по зовнішній межі територіального моря України навколо острова Зміїний до точки з координатами 45 град. 05 хв. 21 сек. північної широти, 30 град. 02 хв. 27 сек. східної довготи, яка є точкою стику з державним кордоном Румунії, що проходить по зовнішній межі її територіального моря. Територіальні моря Договірних Сторін, відраховані від вихідних ліній, постійно матимуть на точці стику їх зовнішніх меж ширину у 12 морських миль".

Отже, Міжнародний Суд ООН розглядав спір щодо розмежування континентального шельфу та виключних економічних зон держав, які за Конвенцією ООН з морського права 1982 р. є морськими територіями з міжнародним статусом, частинами відкритого моря, де прибережні держави однак можуть здійснювати певні суверенні права з метою розвідки та розроблення живих, неживих і мінеральних природних ресурсів та інших видів економічної діяльності. Договірне та звичаєве міжнародне морське право встановлює лише загальні принципи розмежування морських просторів: не існує заздалегідь встановлених ліній або ж універсальних, чітких і однозначних правил такої делімітації. Кожна конкретна ситуація має свою специфіку, саме тому держави із прилеглими чи протилежними узбережжями повинні домовлятися між собою про розмежування морських просторів та закріплювати ці домовленості у міжнародних договорах. У випадку, якщо сторонам не вдається домовитись шляхом переговорів, повинні застосовуватися інші мирні засоби врегулювання міжнародних спорів. До остаточного розмежування виключних економічних зон та континентальних шельфів держави з прилеглими або протилежними узбережжями не здатні повноцінно здійснювати експлуатацію ресурсів спірних просторів, оскільки неможливо чітко визначити територіальну сферу поширення їх відповідних суверенних прав. Випадки звернення сторін з метою делімітації морських просторів до Міжнародного Суду ООН є доволі поширеними та становлять найефективніший юридичний спосіб врегулювання спорів про розмежування морських просторів. За час свого існування Суд розглянув 24 такі справи за участю понад 30 різних прибережних держав. В основу проведення делімітації спірних просторів МС ООН поклав принципи рівновіддаленості (еквідистанції) та справедливості, що є усталеними у міжнародній практиці з цих питань (Справи про континентальний шельф Північного моря, ФРН проти Данії, ФРН проти Нідерландів,

рішення 1969 р.). Спершу було проведено лінію, рівновіддалену від узбережжя України та узбережжя Румунії. Потім МС ООН розглядав фактори, які б могли вплинути на зміну положення цієї рівновіддаленої лінії з метою досягнення справедливого для обох держав результату. Нарешті, МС ООН перевінив, чи не призведе встановлення такої лінії до несправедливого результату та порушення пропорції між площею морських просторів та довжиною берегової лінії кожної з держав.

У цьому світлі МС ООН детально розглянув питання про острів Зміїний і те, чи може його наявність вплинути на розподіл континентального шельфу та виключних економічних зон. МС ООН дійшов висновку про те, що хоча Зміїний і є островом, врахування його наявності при розмежуванні відповідних морських просторів призведе до несправедливого результату та непропорційного розподілу континентального шельфу та виключних економічних зон між Україною та Румунією. Окрім наявності острова Зміїного МС ООН враховував і такі фактори: можливе порушення пропорції між довжинами берегових ліній України та Румунії, закриту природу Чорного моря та вже проведені делімітації морських просторів у відповідному регіоні, діяльність сторін на відповідних просторах (видобуток нафти та газу, рибальство, наявність морської варті тощо), можливі наслідки від позбавлення будь-якої зі сторін цих просторів, а також міркування безпеки сторін. Однак і ці фактори не змусили МС ООН змінити проходження умовно проведеної ним же лінії, рівновіддаленої від берегів України та Румунії. МС ООН визнав за Румунією право здійснювати свої суверенні права на 79,34 % морських просторів, щодо наявності суверенних прав на які сторони мали протилежні точки зору. При цьому загальне співвідношення виключної економічної зони та континентального шельфу Румунії та України відповідно до рішення МС ООН становить 1 : 2,1 (на користь України) при співвідношенні довжин берегових ліній держав 1 : 2,8 на користь України. Причини такої диспропорції, що детально висвітлені у рішенні, загалом зводяться до врахування довжини лише тієї частини українського узбережжя, яка має відповідну проекцію на спірні морські простори.

За оцінками експертів, за рішенням Міжнародного Суду Румунія, окрім 79,34 % спірних територій (9,7 тис. км² з 12,4 тис. км²), отримає близько 12 млн. тонн нафти та 70 млрд. м³ газу. Так само своїм здобутком румунська дипломатія може вважати родовище Олімпійське, 90 % якого тепер належить Румунії. На дослідження цього родовища

Україна у 1998 році витратила 35 мільйонів гривень, за підрахунками мова йде про 70 мільярдів м³ газу. Проте роботи були припинені через претензії румунської сторони. Так само Румунія отримала право на ще одне родовище – Губкіно, 20 % якого знаходиться на її території. Такі родовища країни мають право розробляти разом, причому більше отримає той, хто почне першим. Також Румунії відійшли родовища «Комсомольське», «Крайове», проте на них не проводилось пошукове буріння. Як повідомляє УНІАН, австрійсько-румунська група OMV-Petrom вже вклала в розробку румунської частини шельфу 200 млн. доларів. До 2015 року Румунія за рахунок сектору шельфу прагне довести видобуток нафти з 4 млн. до 60 млн. тонн. Австрійська нафтова компанія OMV – крупний іноземний інвестор – купила 35 % головної газонафтової румунської компанії Petrom у 2005 році.

Отже, предметом спору між Румунією та Україною було розмежування континентального шельфу та виключних економічних зон держав, які за Конвенцією ООН з морського права 1982 р. є морськими територіями з міжнародним статусом, частинами відкритого моря, де прибережні держави можуть здійснювати суверенні права з метою розвідки та розроблення живих, неживих і мінеральних природних ресурсів та інших видів економічної діяльності. З економічної точки зору цей спір включав питання родовищ нафти і газу, що знаходяться на континентальному шельфі. Таким чином, можна стверджувати що спір між Україною та Румунією мав непряме відношення до природних ресурсів та прав на їх розробку і використання.

У справі про Воєнні дії на території Нікарагуа [14] і справі про Нафтові платформи [15] виникло питання про експорт нафти. В обох справах заявник як на основу для юрисдикції Міжнародного Суду посилався на однакове положення Договору про дружбу, торгівлю і судноплавство зі Сполученими Штатами Америки. Це положення встановлювало, що будь-який спір між сторонами щодо тлумачення або застосування цього договору, який не вирішений дипломатичними засобами, передається у Міжнародний Суд ООН, якщо сторони не домовилися урегулювати спір іншими мирними засобами [16]. У кожному з випадків Сполучені Штати Америки заявляли, що не було достатнього зв'язку між положеннями цих договорів та дій, щодо яких подавалися позовні заяви. У своєму меморандумі Нікарагуа стверджувала, що діяльність Сполучених Штатів Америки (зокрема, мінування бухти) пору-

шувала положення статей I, XIV, XVII і XIX відповідного договору. У 1984 році Міжнародний Суд постановив, що беручи до уваги положення цих статей договору між Сполученими Штатами Америки і Нікарагуа, зокрема положення статті XIX щодо свободи торгівлі і судноплавства і посилань у преамбулі договору на мир і дружбу, не може бути жодних сумнівів у тому, що за тих обставин, за яких Нікарагуа подала заяву до Суду і на основі встановлених фактів, існує спір між сторонами щодо тлумачення і застосування договору. А, отже, такий спір повинен вирішуватися у Міжнародному Суді ООН. Щодо суті справи, то у 1986 році Суд відзначив, що прямі напади на порти Нікарагуа, нафтові споруди не тільки є актами незаконного застосування сили, але також становлять посягання на територіальний суверенітет Нікарагуа. Далі Суд додав, що у ситуаціях, коли судна однієї держави мають право заходу до портів іншої держави, але це право порушується мінуванням, такі дії є посяганням на свободу комунікацій і морської торгівлі. З цих причин Міжнародний Суд задовольняє точку зору, що мінування портів Нікарагуа Сполученими Штатами Америки є явним протиріччям свободі судноплавства і торгівлі, яка надана пунктом 1 статті XIX договору між сторонами.

У справі про Нафтові платформи між Іраном та Сполученими Штатами Америки були знищені нафтові платформи. Іран заявляв, що знищення Сполученими Штатами Америки його нафтових платформ у Перській затоці є порушенням Договору про дружбу, який включав таке ж положення про юрисдикцію Міжнародного Суду, що й договір між США і Нікарагуа. США повинні були доводити різницю між цією справою і справою про Воєнні дії на території Нікарагуа. США стверджували, що, оскільки йдеться про положення "про свободу судноплавства і торгівлі", то у справі про Воєнні дії на території Нікарагуа йшлося про блокування портів через мінування їх Сполученими Штатами Америки. У даній же справі, США стверджували, що не було доведено, що положення "про свободу судноплавства і торгівлі" застосовувалося щодо знищення нафтових платформ. США не оспорювали, що Міжнародний Суд визнав їх винними у нападах на нафтові платформи, але стверджували, що такі дії були порушеннями "морської торгівлі", а не торгівлі в цілому, про яку йдеться у Договорі про дружбу. Така позиція заплутала справу, адже у рішенні Міжнародного суду ООН по справі про воєнні дії на території Нікарагуа щодо порушення права "морської торгівлі" не йшлося про напади на нафтові платформи. Таким чином, у справі

про Нафтові платформи перед Судом стояло два важливих питання: визначити, чи порушує знищення нафтових платформ "свободу торгівлі" і чи може "морська торгівля" розглядатися як "торгівля" в цілому. У справі про Воєнні дії на території Нікарагуа Суд, посилаючись на ідентичні положення двостороннього договору, застосовував поняття "морська торгівля". Нікарагуа ж хотіла, щоб Суд не застосовував поняття "торгівля" в цілому. У справі про Нафтові платформи Міжнародний Суд визначив, що він має надати належну увагу тому, що згідно з пунктом 1 статті X Договору про дружбу, застосовується слово "торгівля", в той час як всі інші положення договору врегульовують питання морської торгівлі. На думку Суду це не є достатнім доказом для того, щоб обмежувати дію договору лише морською торгівлею, адже у договорі чітко видно намір сторін врегулювати питання торгівлі в цілому. У цьому ж зв'язку МС ООН відзначає, що положення статті XXII Договору про дружбу у якому йдеться про те, що договір мав замінити Тимчасову угоду щодо торгових та інших відносин, укладену у Тегерані 14 травня 1928 року. Таким чином, на думку Міжнародного Суду, Договір про дружбу 1956 року між США та Іраном стосується торгівлі в цілому, а не обмежується регулюванням морської торгівлі. Але все ще залишалось найважливіше питання – навіть якщо "торгівля" у пункті 1 статті X договору означала торгівлю в цілому, чи було знищення нафтових платформ порушенням свободи торгівлі? Суд розглянув багато джерел (словників, юридичних словників, практику судових органів) і визначив, що "торгівля" охоплює "торговельну діяльність в цілому", включаючи "допоміжну діяльність, яка має пряме відношення до торгівлі" [17]. Також МС ООН наголосив на положенні пункту 1 статті X Договору про дружбу щодо "свободи торгівлі" і зазначив, що така "свобода" була б ілюзорною, якби торгівля стримувалася або їй перешкоджали результати актів, що охоплювали знищення товарів і продуктів, які мали бути експортовані або акти, які б зачіпали транспортування і зберігання таких товарів і продуктів. Такий широкий підхід піддався критиці з боку США і їх представник назвав яблуневий сад "торгівлею". Проте МС ООН зважав на те, що нафта, яка викачувалася з платформ, які були атаковані у жовтні 1987 року, з цих платформ за допомогою підводного трубопроводу потрапляла до нафтового терміналу на острові Лаван і що комплекс Салман, який був об'єктом нападу у квітні 1988 року також був з'єднаний трубопроводом із нафтовим терміналом на острові Лаван. Цього було цілком достатньо для Міжнародного суду, щоб

визначити, що він має юрисдикцію вирішувати цю справу на основі положення Договору про дружбу, економічні відносини і консульські права між Сполученими Штатами Америки та Іраном 1955 року і відзначити, що знищення цих нафтових платформ могло негативно вплинути на експортну торгівлю іранською нафтою. Чи мало насправді це знищення негативний вплив, тобто чи мало воно негативний вплив на свободу торгівлі, передбачену пунктом 1 статті X Договору про дружбу, можна визначити лише при вирішенні справи по суті.

В цілому, Міжнародний Суд ООН і Постійна палата міжнародного правосуддя розглянули не так багато справ, пов'язаних з енергетичними ресурсами. Проте важливість цих справ та рішень є незаперечною. Кожна з них вносила важливий вклад у розвиток концепцій щодо володіння енергетичними ресурсами та розпоряджання ними.

Література:

1. Устав Организации Объединенных Наций и Устав Международного Суда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010.
2. R. Higgins. Natural Resources in the Case Law of the International Court. – Boyle, Higgins. International Law and Sustainable Development. – P. 87.
3. Саудівська Аравія проти Американської арабської нафтової компанії (АРАМКО), 1958 р.
4. The Mavrommatis Jerusalem Concessions (1925) PCIJ, Ser. A No. 5.
5. R. Higgins. Natural Resources in the Case Law of the International Court. – Boyle, Higgins. International Law and Sustainable Development. – P. 92.
6. The Mavrommatis Jerusalem Concessions (1925) PCIJ, Ser. A No. 40.
7. Nuclear Tests case (Australia v. France) (Judgment) (1974) ICJ Reports 5, para. 60.
8. Anglo-Iranian Oil Company Case (1952) ICJ Reports 93.
9. Iranian Oil Nationalization Act, 1 May 1951.
10. Westland Helicopters v. Arab Organization for Industrialization (1984) 23 ILM 1071; SPP v. Arab Republic of Egypt, 86 ILR 434.
11. Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey) (Jurisdiction) (1978) ICJ Reports 6.
12. Petroleum Development Ltd v. Sheikh of Abu Dhabi 18 ILR 152.
13. Judgment of International Court of Justice in Case Concerning Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), 3 February 2009, paras. 20-30.

14. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (Judgment on Jurisdiction) (1984) ICJ Reports 392.
15. Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)
16. Пункт 2 статті XXIV Договору про дружбу, торгівлю і судноплавство між Сполученими Штатами Америки і Нікарагуа 1956 року; пункт 21 статті XXI Договору про дружбу, економічні відносини і консульські права між Сполученими Штатами Америки та Іраном 1955 року.
17. Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America) (1996) ICJ Reports 819, para. 49.

Аверочкина Т. В., НУ "ОЮА"

ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТІВ ВСТАНОВЛЕННЯ СТАТУСУ ІСТОРИЧНИХ ВОД В АРКТИЦІ

В статье рассмотрена практику государств относительно установления статуса исторических вод в Арктике. Автор отмечает, что характерным для внутренних морских вод приполярных стран является установление ими относительно некоторых морских пространств статуса исторических вод на основании общих норм международного морского права, закрепленных в Конвенции о территориальном море и прилежащей зоне 1958 г. и Конвенции ООН по морскому праву 1982 г., а также национального законодательства. Рассмотрена практика Российской Федерации, Норвегии и Канады относительно установления в прибрежных морских полосах Северного Ледовитого океана режима исторических вод.

In article it is considered practice of the states concerning an establishment of the status of historical waters in Arctic regions. The author notices, that for internal sea waters of the subpolar countries the establishment them concerning some sea spaces of the status of historical waters on the basis of the general norms of the international marine law fixed in the Convention on the territorial sea and a contiguous zone of 1958 and the Convention of the United Nations on a marine law of 1982, and also the national legislation is characteristic. Practice of the Russian Federation, Norway and Canada concerning an establishment in coastal sea strips of Arctic ocean of a mode of historical waters is considered.